

ELŐTERJESZTÉS **a Képviselő-testület ülésére**

Tárgy: Évenkénti városmajori emlékséta megszervezése és emlékjel elhelyezése Sztehlo Lili emlékére

Tisztelt Képviselő-testület!

Alulírott Vadász Gábor önkormányzati képviselő a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) 32. § (2) bekezdésének a) pontja, valamint Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidéki Önkormányzat Képviselő-testületének 39/2018. (IX. 26.) önkormányzati rendelete 6. § (1) bekezdésének d) pontja alapján előterjesztést teszek határozat meghozatalára.

A XII. kerület második világháborús történetéhez számos olyan esemény, személy és helyszín kapcsolódik, amelynek megőrzése és bemutatása közös helyi felelősségünk. A zsidóüldözés, a nyilas terror és az 1944-1945 telén elkövetett tömeggyilkosságok a Hegyvidék történetének legsúlyosabb fejezetei közé tartoznak. Az áldozatok története mellett ugyanakkor fontos megőrizni azoknak az emléket is, akik az üldöztetés idején mások mentésével, bújtatásával vagy segítségével vállaltak személyes felelősséget.

A Városmajor és közvetlen környezete ebből a szempontból a kerület egyik legsűrűbb történeti és emlékezeti tere. A Maros utcai zsidó kórház, az Alma utcai ortodox szeretetotthon, a Városmajor utcai nyilas pártház, valamint a Németvölgyi úti villa - amely 1944-1945 telén a XII. kerületi nyilas parancsnokság székhelyeként működött - és a környék további helyszínei közvetlenül kapcsolódnak a korszak üldöztetéseihez és a nyilas terrornak a történetéhez. Ugyanezen városrészhez ugyanakkor számos embermentő és segítő története is kötődik.

1945 januárjában néhány nap leforgása alatt több száz embert gyilkoltak meg a környéken. Január 12-én 84 embert - beteget, ápolókat és orvosokat - öltek meg a Maros utca 16. szám alatti egykori zsidó kórházban. Január 14-én 150 embert mészároltak le a Városmajor utca 64-66. alatti Bíró Dániel Kórházban. Január 19-én pedig az Alma utca 2/b alatti ortodox szeretetotthon 81 lakóját hurcolták el, majd lőtték le a Városmajorban.

Ezek az események a Hegyvidék történetének legsúlyosabb tömeggyilkosságai közé tartoznak. Ugyanehhez a városrészhez azonban az embermentés és a segítségnyújtás történetei is kötődnek, ezért a Városmajor második világháborús múltjának bemutatásakor az áldozatok, az elkövetők és az embermentők történetét egyaránt fontos láthatóvá tenni.

A vészkorszakra való emlékezés során nemcsak az elkövetett bűnöket és az áldozatok sorsát fontos felidézni, hanem azoknak az embereknek a történetét is, akik a terror idején saját biztonságukat, esetenként életüket kockáztatva mások mentése mellett döntöttek. Az ő történeteik a korszakot egy

másik nézőpontból is láthatóvá teszik. Megmutatják, hogy a legsúlyosabb történelmi helyzetekben is létezett személyes döntés, felelősségvállalás és bátorság. Az embermentők történetének megőrzése ezért nem a történelmi tragédia súlyát csökkenti, hanem teljesebbé teszi annak megértését, és felmutatja az embertelenséggel szembeni egyéni cselekvés jelentőségét.

A helyi közösségek az elmúlt években több kezdeményezéssel járultak hozzá ezeknek a történetek feltárásához és megőrzéséhez. A Városmajori Katolikus Egyesület 2024 decemberében indította el, majd 2025 januárjában folytatta többalkalmas megemlékezéssorozatot a városmajori nyilas terror áldozatainak emlékére. A programsorozat történeti és egyháztörténeti előadásokat, kegyeleti eseményeket, ökumenikus megemlékezést, valamint a környék történeti helyszíneit bejáró Véresmajor emléksétát is magában foglalt.

A séta során a résztvevők felkeresték többek között a nyilas terror egykori helyszíneit, Ervin Gábor egykori lakóházát, az Alma utcai ortodox zsidó imaházat és a Sztehlo-Árkay-házat, amelynek pincéjében a háború alatt gyermekeket bújtattak. A programban történészek, katolikus, református és evangélikus egyházi szereplők, a helyi zsidó közösség tagjai, környékbeli lakosok és önkormányzati képviselők is részt vettek.

2026 januárjában már a Hegyvidéki Önkormányzat is bekapcsolódott a városmajori nyilas terror áldozataira történő közös megemlékezés megszervezésébe. A január 19-i program az Alma utcai emléktáblától Árkayné Sztehlo Lili házán, majd a Városmajor utca 35-37. szám alatt működött egykori nyilas székház helyszínén keresztül a II. világháború hegyvidéki áldozatainak városmajori emlékművéhez vezetett. A megemlékezéshez történeti megszólalás, zenei program, valamint ökumenikus istentisztelet is kapcsolódott.

Az elmúlt két év kezdeményezései azt mutatják, hogy kialakult egy olyan helyi emlékezési gyakorlat, amelyet érdemes hosszabb távon is fenntartani. A helyszínek bejárása különösen alkalmas arra, hogy a kerület második világháborús történetét ne kizárólag évszámokon és általános történeti ismereteken keresztül mutassuk be, hanem konkrét utcákhoz, épületekhez és emberi sorsokhoz kapcsolva.

Ezért indokolt, hogy a Hegyvidéki Önkormányzat 2027-től **minden év januárjában emléksétát szervezzon a Városmajor és környéke második világháborús történetéhez kapcsolódóan**. A januári időpont közvetlenül kapcsolódik az 1945 januárjában történt városmajori tömeggyilkosságok évfordulójához.

Az emlékséta szakmai tartalma és útvonala évről évre változhat és bővíthet. A már ismert helyszínek - így különösen a Maros utcai és Alma utcai intézmények, a Városmajor utcai nyilas központok, a Németvölgyi úti egykori XII. kerületi nyilas parancsnokság, az embermentők történetéhez kapcsolódó épületek és a városmajori emlékmű - mellett újabb kutatási eredmények, személyes történetek és korábban kevésbé ismert események is bekerülhetnek a programba.

Az elmúlt évek gyakorlatára építve indokolt, hogy az emlékséta előkészítésében történészek és helytörténeti szakemberek mellett az érintett helyi civil, zsidó és keresztény közösségek képviselői is

részt vegyenek. Amennyiben annak szakmai és szervezési feltételei adottak, a januári megemlékezés kapcsolódhat az ökumenikus imahét helyi eseményeihez is.

Így az évenkénti séta a megemlékezés mellett a kerület történetének folyamatos feltárását és megismertetését szolgáló helytörténeti és ismeretterjesztő programmá is válhat.

A közterületi emlékezés másik formáját a konkrét személyekhez és helyszínekhez kapcsolódó emlékjelek jelenthetik. A kerület történetének feltárásával párhuzamosan indokolt számba venni azokat a személyeket és eseményeket, amelyek helyi jelentőségük ellenére jelenleg nem rendelkeznek a nyilvánosság számára is látható, méltó emlékhellyel.

Első ilyen kezdeményezésként **Sztehlo Lili embermentő tevékenységének megörökítésére** javasolt emlékjelet elhelyezni a Városmajor utca 54. szám alatti épületen.

Sztehlo Lili (1897-1959) festő- és üvegművész személye több szalon kötődik a Városmajorhoz. Nevéhez fűződnek a városmajori Jézus Szíve-templom üvegablakai, üvegablaktervei pedig a két világháború közötti időszakban több jelentős nemzetközi elismerésben is részesültek.

1944-1945-ben, Budapest ostroma és a zsidóüldözések idején Stehlo Lili a Városmajor utca 54. szám alatti ház pincéjében üldözött zsidó gyermekeket bújtatott. A ház és annak pincéje ezekben a hónapokban menedékké vált: olyan helyé, ahol veszélyben lévő gyermekek oltalmat kaptak. Tette személyes bátorságról és más emberekért vállalt, a saját életét kockáztató felelősségről tanúskodik.

Sztehlo Lili történetének megőrzése túlmutat az élettörténetének felidézésén. A vészkorszak helyi emlékezetében az áldozatok és az elkövetők története mellett azoknak is helyet kell kapniuk, akik saját döntésükből, a személyes kockázatot vállalva fordultak az üldözöttek felé. Ezek a történetek ugyanis azt is elmesélik, hogy ugyanabban a történelmi helyzetben milyen különböző emberi döntések születhettek.

Sztehlo Lili emlékének megörökítésére az **„Emberi mérték”** elnevezésű emlékjel elhelyezése javasolt. Az alkotás egy két méter magas, keskeny, rozsdamentes acélból készülő, mérővonalzót idéző emlékjel, amely a ház homlokzatába süllyesztve jelenik meg. A centiméter-beosztással kialakított mű egyszerre utal az ember fizikai méretére és egy másik, nem számszerűsíthető mércére.

Az emlékjel koncepciójának fontos eleme, hogy a látogató saját alakját és testmagasságát az emlékjellel együtt érzékelheti, miközben az embermentő neve és története jelenik meg előtte. A mérővonalzó centiméterekben méri az embert, az alkotás alapgondolata azonban arra irányítja a figyelmet, hogy az ember valódi mértéke nem a testének magassága, hanem a cselekedeteiben mutatkozik meg. Az emlékjel így nemcsak a múlt egy eseményét őrzi meg, hanem a jelenben élő is megszólítja.

Az „Emberi mérték” emlékjel tervezője Mohácsi András DLA szobrászművész, akinek munkássága korábban is közvetlenül kapcsolódott a Hegyvidék második világháborús emlékezetéhez. A Hegyvidéki Önkormányzat 2021-ben pályázatot írt ki a második világháború XII. kerületi áldozatainak emléket állító köztéri alkotás megtervezésére. A pályázatot Mohácsi András *Emlékkő* című terve nyerte. Az

emlékművet 2022 áprilisában avatták fel a Városmajorban. A két gránittömbből álló alkotás a hiány és a remény szimbolikáján keresztül állít emléket a háború kerületi áldozatainak.

Mohácsi András a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett, DLA fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen szerezte, és 2000 óta tanít a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. Az új emlékjel így egy olyan alkotó munkája, aki a Városmajor második világháborús emlékezetének kialakításában korábban is részt vett.

Az „Emberi mérték” egy Budapest egészére tervezett emlékjel-sorozat koncepciójának része, amely a második világháború idején üldözötteket mentő emberek előtt kíván tisztelegni. A terv szerint az azonos formavilágú emlékjelek olyan épületeken jelenhetnek meg, amelyek az adott embermentő életéhez vagy tevékenységéhez kapcsolódnak, és együttesen egy városi emlékezeti hálózatot alkothatnak.

Sztehlo Lili emlékjelének felavatását célszerű a 2027 januárjában megrendezendő városmajori emléksétához kapcsolni. A séta történeti összefüggésbe helyezheti az emlékjelet és az általa megidézett embermentő történetet, az emlékjel pedig maradandó módon teheti láthatóvá azt a helyszínt, amelyhez Stehlo Lili tevékenysége kapcsolódik.

Az emlékjel tervezett megjelenését és szakmai-művészeti koncepcióját az előterjesztés mellékletei tartalmazzák. Az elhelyezéshez szükséges tulajdonosi hozzájárulás, valamint az esetlegesen szükséges örökségvédelmi, településképi vagy egyéb hozzájárulások beszerzéséről, illetve eljárások lefolytatásáról az előkészítés során gondoskodni szükséges.

Az emlékjel elkészítésének és elhelyezésének biztosítása érdekében indokolt legfeljebb **bruttó 800 000 Ft költségvetési fedezet** rendelkezésre bocsátása. A konkrét megvalósításra az önkormányzat vonatkozó pénzügyi és beszerzési szabályainak megfelelően kerülhet sor.

Az emlékséta és az emlékjel együttes megvalósítása egyszerre szolgálja az áldozatokra és az embermentőkre való méltó emlékezést, a történeti ismeretterjesztést és a Hegyvidék második világháborús múltjának további feltárását. A kezdeményezés célja, hogy a korszak helyi történetének bemutatásában a tragédia mellett azok az emberi döntések és cselekedetek is láthatóvá váljanak, amelyek az üldözöttek megmentését szolgálták.

Kérem a Tisztelt Képviselő-testületet az alábbi határozati javaslatok elfogadására.

Határozati javaslatok

1. határozati javaslat

Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidéki Önkormányzat Képviselő-testülete úgy határoz, hogy 2027-től **minden év januárjában a Városmajor és környéke második világháborús történetéhez kapcsolódó emléksétát** szervez.

Az emlékséta keretében be kell mutatni különösen a kerületben történt zsidóüldözés, nyilas terror, embermentés, valamint az ezekhez kapcsolódó helyi események meghatározó helyszíneit és szereplőit.

A Képviselő-testület felkéri Surányi Judit önkormányzati képviselőt, hogy történészek, helytörténeti szakemberek, valamint az érintett helyi civil, egyházi és más közösségek bevonásával készítse elő a 2027. januári emlékséta szakmai programját.

Határidő: első alkalommal 2026. október 30., ezt követően minden év október

(Döntéshozatal módja: egyszerű többség)

2. határozati javaslat

Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidéki Önkormányzat Képviselő-testülete úgy határoz, hogy egyetért **Sztehlo Lili embermentő tevékenységét megörökítő**, Mohácsi András DLA szobrászművész által tervezett **„Emberi mérték” emlékjelnek a Budapest XII. kerület, Városmajor utca 54. szám alatti épületen történő elhelyezésével**, az előterjesztés mellékletei szerinti művészeti koncepció és látványterv alapján.

A Képviselő-testület felkéri Kovács Gergely polgármestert, hogy a Polgármesteri Hivatal érintett szervezeti egységeinek és a szakmai előkészítésben részt vevő szakembereknek a bevonásával készítse elő az emlékjel megvalósítását, valamint gondoskodjon az elhelyezéshez szükséges tulajdonosi és egyéb hozzájárulások beszerzéséről, illetve a szükséges eljárások lefolytatásáról.

A Képviselő-testület egyetért azzal, hogy az emlékjel ünnepélyes felavatására lehetőség szerint **2027 januárjában, az éves városmajori emléksétához kapcsolódóan** kerüljön sor.

A Képviselő-testület az emlékjel megvalósítására - ideértve annak elkészítését és elhelyezését - legfeljebb bruttó 800 000 Ft összegű fedezetet biztosít az Önkormányzat költségvetésének 4100-00 „Közművelődési feladatok, kulturális örökség helyi védelme” sora terhére.

Határidő: 2027. január 31.

(Döntéshozatal módja: egyszerű többség)

Budapest Hegyvidék, 2026. szeptember 16.

Vadász Gábor s. k.
önkormányzati képviselő

Melléklet:

1. melléklet: A Stehlo Lili – „Emberi mérték” emlékjel művészeti koncepciója
2. melléklet: A Stehlo Lili – „Emberi mérték” emlékjel látványterve